

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена фаховій підготовці студентів до міжкультурного спілкування та особливостям подолання комунікативних бар'єрів студентів у процесі навчання іноземної мови. На основі теоретичного дослідження подано дефініцію поняття «комунікативний бар'єр», встановлено причини їх виникнення та визначено умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти.

Ключові слова: комунікативний бар'єр; процес навчання іноземній мові; умови подолання комунікативних бар'єрів.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку нашого суспільства, динаміка міжнародного співробітництва у сферах науки, культури та техніки передбачає розширення ділових і культурних зв'язків із зарубіжними країнами та зростаючу потребу у фахівцях, які володіють іноземною мовою. Іноземна мова розглядається як середовище спілкування між фахівцями та як знаряддя виробництва в поєднанні зі знаннями в галузях культури, економіки, права та інших сферах людської діяльності. Функціональний аспект іноземної мови як засобу реального та повноцінного спілкування з людьми з інших країн обумовлює необхідність належної підготовки фахівців у відповідь на соціальне замовлення суспільства, відповідно до якого оволодіння іноземною мовою має на меті не лише отримання лінгвістичних знань, але й формування умінь і навичок практичного її застосування. Уміння використовувати іноземну мову в повсякденному житті передбачає спілкування іноземною мовою, її залучення в усну чи писемну комунікацію. Водночас ефективність оволодіння знаннями у процесі навчальної діяльності у вищій школі значною мірою залежить від психологічної готовності тих, хто навчається, а засвоєння та застосування набутих знань на практиці – від умінь долати сформовані недієві стереотипи та від адекватного уявлення про свої можливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про зацікавленість вітчизняних та зарубіжних учених Л. Виготський, Г. Китайгородська, Л. Литвинова, А. Маслоу, Е. Носенко, К. Роджерс, Дж. Соарс, Л. Соарс, Н. Яковлева та ін. різноманітними аспектами підвищення ефективності навчальної діяльності. Зокрема, О. Ветохов, О. Волобуєва, О. Зимня, Г. Китайгородська досліджують специфіку іноземної мови як предмета вивчення у закладі вищої освіти; Л. Ароніна, О. Бондаренко, В. Куніцина, Н. Насенко, О. Овчиннікова, І. Пішева, А. Рояк аналізують проблему навчальних

труднощів під час вивчення іноземної мови; Г. Андреева, Т. Базаров, В. Галигін, Л. Дмитрієва, Л. Новикова, З. Нолю, Б. Паригін, Н. Подимов, Л. Подлесная, Л. Шихірев, Є. Цуканова розглядають змістовий аспект понять «психологічний бар'єр», «комунікативний бар'єр»; А. Аронсон, Г. Гібш, В. Бенніс, Є. Залюбовська, Б. Паригін, К. Роджерс, В. Столін, Г. Шепард, М. Форверг вивчають чинники їх виникнення. Проте причини виникнення комунікативних бар'єрів на заняттях з іноземної мови та способи їх подолання залишаються актуальними.

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття «комунікативний бар'єр», встановлення причин їх виникнення та визначення умов подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес засвоєння іноземної мови як особливий вид навчальної діяльності характеризується низкою специфічних особливостей. Дослідження О. Ветохова, О. Волобуєва, О. Зимньої, Г. Китайгородської показують, що засвоєння іноземної мови студентами потребує не лише розвитку іншомовних здібностей, але й комунікативної гнучкості, тренованості відповідних когнітивних процесів, емоційної стійкості та активної психологічної залученості в процес навчання. Опанування іноземною мовою розглядається як надбання комунікативної компетенції на базі сформованої лінгвістичної компетенції.

Проте мінімальна кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови для студентів немовних спеціальностей ЗВО (одне заняття на тиждень), обумовлює формування передусім лінгвістичної компетенції та навчання читання. Водночас недостатність усномовленнєвої комунікативної компетенції породжує специфічну тривогу. Як свідчить практика, більшість студентів, спілкуючись іноземною мовою, відчувають психологічні труднощі та мають комунікативні

бар'єри, що зумовлюються їх індивідуально-психологічними особливостями. На думку І. Зязюна, бар'єри – це перешкоди, що зумовлюють опір впливові співрозмовника. Ці бар'єри класифікують як:

- фізичні (простір, дистанція та час, якими викладач віддаляє себе від студентів, «закриває» себе);
- гностичні (коли викладач не адаптує своє мовлення до рівня розуміння студентів ЗВО, висловлюється довгими реченнями або надто швидко);
- естетичні (несприйняття співрозмовником естетики зовнішнього вигляду, особливостей мимики);
- емоційні (невідповідність настрою, негативні емоції, що деформують сприймання);
- психологічні (у вигляді негативних установок на підставі попереднього досвіду, неспівпадіння інтересів тощо) [3].

Н. Сопілко розглядає психологічний бар'єр як вплив негативного минулого досвіду тих, хто навчається, який перешкоджає розумінню й правильній оцінці ситуацій, фактів, закономірностей, вибору способів дії, стратегій вирішення проблем, сприйняттю інновацій у навчальній діяльності, що, насамперед, виявляється у пізнавальній та комунікативній пасивності суб'єкта навчання та унеможливує належне виконання ним навчальних завдань. Результати науково-теоретичного аналізу показали, що психологічні бар'єри, які виникають у студентів у процесі оволодіння іноземною мовою, можна розділити на три основні групи: емоційні, когнітивні та комунікативні [4].

Характерною ознакою когнітивного бар'єра є нерозуміння реципієнтом змісту інформації, яку передає індуктор (викладач-студент), що істотно перешкоджає належному засвоєнню інформації, а відтак, подальшому взаєморозумінню та взаємодії.

Емоційні бар'єри у процесі вивчення іноземної мови зумовлюються: високим рівнем тривожності, неадекватною самооцінкою, рівнем домагань, прагненням до визнання та авторитету.

Комунікативний бар'єр в процесі оволодіння іноземною мовою може бути викликаний відсутністю навичок іноземної мови (сприйняття мови на слух, розуміння артикуляції) та характеризуватися скутістю, невпевненістю, розгубленістю студентів у різних ситуаціях спілкування, які демонструють їхнє погане знання мови, заважають ефективній взаємодії та обміну інформацією.

Аналізуючи проблему змістовного визначення поняття комунікативного бар'єра, Н. Яковлева у дисертаційному дослідженні «Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови» пропонує тлумачення цього феномена щодо процесу вивчення іноземних мов як психологічного явища, що призводить до блокування ефективного спілкування у процесі спільної діяльності. Така

ситуація виникає внаслідок недостатньої мотивованості навчання, неадекватної самооцінки, несприятливої психологічної атмосфери у навчальній групі та відсутності навичок та умінь, необхідних для реалізації процесу спілкування [5].

Комунікативний бар'єр – це індивідуальна неможливість оволодіти мовою або користуватися наявними

знаннями (так званий суб'єктивний бар'єр). Комунікативний, або психологічний бар'єр, як правило, виникає як наслідок попереднього досвіду вивчення іноземної мови через наявність розбіжностей між мотивами й діяльністю, рівнем вимог та реальними досягненнями, усвідомлення недостатності своїх знань для висловлення думки і очікування негативної оцінки з боку слухачів. Це своєрідний іспит на стійкість самооцінки, бо зрештою комунікативна тривога може «розхитати» рівень домагань, знизити впевненість у собі – і, як наслідок, дезорганізувати діяльність: що вища тривога, то більше деструктується діяльність, чим більш дезорганізована діяльність, тим вищою стає тривожність, виникає своєрідний внутрішній опір мові – мовленнєвий бар'єр. Особливо це притаманне студентам-першокурсникам, адже вони ще не адаптувалися до нових умов навчання, не почували себе впевнено серед одногрупників, виявляють страх та недовіру до нового викладача. Аналіз процесу вивчення іноземної мови дозволяє констатувати наявність мовленнєвих бар'єрів, серед яких превалюють бар'єри, зумовлені операціональними (недостатність навичок спілкування) і соціально-психологічними чинниками (скутість перед викладачем і невпевненість у власних знаннях), а також недостатньою мотивацією навчання. Ці бар'єри виявляються через:

- скутість і невпевненість, зумовлену помилками та промахами;
- небажання говорити з помилками перед групою;
- острах.

Безсумнівно, лише досвід та майстерність викладача, його фахова компетентність можуть допомогти студенту подолати комунікативні бар'єри, що заважають йому розвиватися, виявляти свої здібності та можливості на занятті з іноземної мови.

Серед умов подолання комунікативних бар'єрів під час вивчення іноземної мови виділяють:

1. Створення сприятливого психологічного клімату в студентській групі (акцентування викладача на моментах успіху, досягненнях в оволодінні студентами іноземною мовою, створенні ситуацій спілкування, у яких студент переконується у тому, що його успіхи є виявом його здібностей).

2. Коригувальний вплив на неадекватний рівень домагань і самооцінку (підвищення навчальної мотивації шляхом втягнення студентів у колективну творчу діяльність, структурна організація групової мети й співвіднесення її з особистими завданнями).

3. Формування навичок спілкування за допомогою активізації резервних можливостей особистості й використання соціального досвіду студентів (організація колективної діяльності, у ході якої члени груп визначають свої комунікативні здібності й опановують техніку спілкування) [5].

4. Атмосфера: виявляти доброзичливе, приязне ставлення викладача до студентів, оптимізувати стосунки в групі. Необхідно ліквідувати перешкоди, які викликають страх говоріння й активної участі в навчальному процесі.

Педагогу варто уникати різких зауважень, використовуючи натомість тактовні виправлення й підказки. Важливо заохочувати навіть невеликі перемоги сту-

дентів, обмежуючи застосування негативних коментарів [1].

Діяльність викладача, націленого на подолання комунікативних бар'єрів передбачає відмову від авторитарного стилю спілкування зі студентами та перехід до демократичного стилю, повагу до особистості студента, гуманістичність спілкування, визнання права на індивідуальність. Педагог має урахувати різні етапи та рівні засвоєння студентами матеріалу, що вивчається, та надавати пріоритет процесу, а не результату навчання. Навчання повинно носити форму діалогу, оснований на толерантності та бажанні зрозуміти студента. Взаємодія з позиції співробітництва сприяє вищій результативності навчання та визначається як орієнтація на психолого-педагогічне супроводження особистісно-професійного розвитку та саморозвитку студента.

Пріоритетність взаємодії як основи для подолання бар'єрів визнає Т. Вербицька, зазначаючи, що основними педагогічними умовами їх подолання є:

– готовність викладачів до цілеспрямованої роботи з подолання психологічних бар'єрів у студентів (знання суті, типології і факторів їх подолання, володіння педагогічними засобами діагностики і розвитку сфер індивідуальності студента, створення і розв'язання проблемних і спеціальних ситуацій);

– готовність студентів до самоаналізу і оцінки власних станів і причин, що їх викликають, до самостійного пошуку виходу зі скрутних ситуацій, усвідомлення ними важливості саморозвитку індивідуальності в процесі навчання у ЗВО для попередження і подолання психологічних бар'єрів [2].

Висновки. Упровадження визначених педагогічних умов навчання іноземної мови сприяє покращенню ставлення студентів до навчання взагалі та до вивчення іноземної мови зокрема, до спілкування іноземною мовою, до носіїв мови та викладачів, до себе як

особистості; формуванню вмінь ставити та усвідомлювати мету власної діяльності, приймати рішення у звичайних, нестандартних та непередбачених ситуаціях, розширенню досвіду міжособистісних відносин, знаходженню індивідуального стилю

спілкування, позбавленого закомплексованості та невпевненості в собі. Таким чином, можна зробити висновок, що виникнення бар'єрів переважно соціально-психологічного, мотиваційного й операціонального типу посилює негативні переживання студентів на практичних заняттях з іноземної мови. Подолання мовленнєвих бар'єрів та успішність навчання студент переконається в тому, що його успіхи є результатом його здібностей; спільної впевненості викладача та студентів у досягненні успіху; позитивного психологічного клімату на заняттях з іноземної мови; урахування викладачем індивідуально-психологічних особливостей студентів; адекватної оцінки навчальних досягнень студента викладачами й однокласниками, що сприяє його особистісному самоствердженню; створення толерантних довірливих взаємин на заняттях з іноземної мови, що сприяє активному включенню студентів в іншомовну діяльність, приносить задоволення від навчальної діяльності та стимулює їхні когнітивні процеси.

Важливість вирішуваних завдань зобов'язує ЗВО переглянути зміст освіти, розробити нову концепцію викладання іноземних мов, чітко визначити пріоритетні напрями та завдання, шукати нові методи навчання з метою надання студенту можливостей отримати навички та вміння, необхідні для здійснення майбутньої професійної діяльності, стати універсально освіченим, конкурентоздатним фахівцем, що дозволить йому успішно інтегруватися в міжнародні суспільно-економічні відносини і стати повноправним учасником процесу глобалізації сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бокшань Г. І. Створення «ситуації успіху» як засіб забезпечення мотиваційної достатності на заняттях з іноземної мови [Електронний ресурс] / Г. І. Бокшань // Гуманізм та освіта : Х Міжнар. наук.-практ. конф. – Вінниця, 2010. – Режим доступу : <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2010/4/>.
2. Вербицькая Т. И. Педагогические условия преодоления психологических барьеров у студентов в процессе обучения иностранному языку : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. И. Вербицкая. – Калининград, 2003. – 20 с.
3. Зязюн И. А. Основы педагогического мастерства : учебное пособие для педагогических специальностей высших учебных заведений / И. А. Зязюн. – М. : Просвещение, 1989. – 302 с.
4. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня.

И. В. Дымова,
ЧНУ ім. Петра Могили, с. Николаев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ БАРЬЕРОВ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена профессиональной подготовке студентов к межкультурному общению и особенностям преодоления коммуникативных барьеров студентов в процессе обучения иностранному языку. На основе теоретического исследования дано определение понятия «коммуникативный барьер», установлены причины их возникновения и определены условия преодоления коммуникативных барьеров в процессе изучения иностранного языка в заведениях высшего образования.

Ключевые слова: коммуникативный барьер; процесс обучения иностранному языку; условия обучения; стереотип.

**FEATURES OF STUDENTS 'COMMUNICATING BARRIERS
IN THE PROCESS OF THE STUDY OF FOREIGN LANGUAGE**

Article is devoted to the peculiarities of students' communicative barriers' overcoming in the foreign language training process. On the basis of theoretical research the notion «communicative barrier» has been cleared, the reasons of barrier occurrence have been established and the conditions of communicative barriers' overcoming in the process of foreign language learning at higher educational institutions have been defined.

Key words: *communicative barrier, the process of learning a foreign language, learning conditions, stereotype.*

Рецензенти: Мещанінов О. П., д-р пед. наук, професор;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор.

© Димова І. В., 2019

Дата надходження статті до редколегії 11.05.2019